

ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN İLK EVRESİNDE İZMİR BASINI

(2 Ağustos 1914-18 Mart 1915)

Birten ÇELİK

İnsanlık, 20. yüzyıla girdiğinde, daha rahat koşullar içinde yaşamak için icat ettiği ulaşım, haberleşme ve savaş araç ve gereçlerinin yine insanlığın kendisi için zararlı olacağını düşünmemiştir. Ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar siyasetin çaresiz kaldığı durumlarda savaşa dönüşürken, Dünya 20. yüzyılın başında o zamana dek yaşanılmamış bir dünya savaşına sahne oluyordu. Bu, cepheyi olduğu gibi, cephe gerisini de ekonomik, siyasi ve sosyolojik boyutlarıyla harap eden topyekun bir savaştı. Bu durumu şu söylem güzel özetliyordu : "*Savaşlar aslında politik tutumun açığa vurulmasından başka bir şey değildir. Politik görüşün askeri görüşe bağlı olduğunu düşünmek mantıksal olmaz ; çünkü, savaşı yaratan politikadır. Politika akıl ve yönetme yeteneği, savaş ise onun aracıdır. Bu yüzden ancak askeri görüşlerin politikaya bağlı oldukları kabul edilebilir*".

Çanakkale Savaşı da bu topyekun savaşların başlangıcını oluşturan I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun neredeyse tek başarı kazandığı savaştı. Çanakkale Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'na başarı ve prestij kazandırırken, onun için stratejik önemi olan Boğazlar bölgesini koruyarak varlığını sürdürmesini sağlamıştı. Genel yargılara göre, bu savaştaki başarıyı getiren, İtilaf Ordusu'nun yanlış taktikleriyle ve toprağını canla başla koruma inancıyla savaşmasıydı. Bu inanç, halkın Trablusgarp ve Balkan savaşlarında ordunun uğradığı başarısızlıklara karşı geliştirdiği kazanma hırsından kaynaklanıyordu.

I. Dünya Savaşı'nda Kafkas, Irak, Suriye ve Çanakkale cephelerinde savaşan Osmanlı Ordusu'nun manevi bütünlüğe sahip olmasının temelinde kitle iletişim araçlarının halkı telkine, savaşta devlete maddi ve manevi destek vermeye çağıran yayınlarının etkisi yatmaktaydı. İşte bu aşamada basına önemli bir rol düşüyordu. Bu makalede inceleyeceğimiz İstanbul'dan sonra Osmanlı Devleti'nin ikinci büyük ve etkin şehri olan İzmir'deki basın, İstanbul'daki basın ile birlikte I. Dünya Savaşı döneminde halkı imkanları ölçüsünde bilgilendirmiş ve manevi açıdan onları telkin etmeye çalışmıştı.

1 George Cassar, bu söylemi Clausewitz'den almış. George H. Cassar, *Çanakkale ve Fransızlar*, Milliyet Yayınları, 1964, s. 16.

İnceleyeceğimiz dönemde İzmir Basını Ahenk, Köylü, Anadolu ve Duygu adlı Türkçe gazeteler ile Muallim adlı dergiden oluşmaktaydı.²

Önemli bir şehir olan İzmir'in, Basını'nın makalemize temel oluşturmasının diğer bir sebebi de, İtilaf Kuvvetleri'nce Osmalı Devleti'ni yenilgiye uğratmak ve Boğazları elde etmek için bir koz olarak görülmesiydi. Koz olarak da sahip olduğu iki temel özelliği vardı ; birincisi, İzmir, İtilaf Devletleri tarafından Yunanlıların I. Dünya Savaşı'na katılması için vaad edilmişti.³ İkincisi, Türk Ordusu, Ege Bölgesi'nde İzmir civarında da meşgul edilerek Çanakkale'ye yardım yapması önlenmiş olacaktı.⁴ İşte bu doğrultuda Çanakkale Savaşı ile koşut bir kaderi paylaşması açısından İzmir sürekli itilaf saldırısına maruz kalmıştı.

Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasındaki savaş Almanya, Rusya, İngiltere ve Fransa'nın katılması ile bir dünya savaşına dönüşürken, Osmanlı İmparatorluğu'nun genelinde tedbirler alınıyordu. İzmir'de de birtakım tedbirler alınmıştı.⁵ Bu tedbirlerden biri de imparatorluk genelinde basına uygulanan sansürdü. Osmanlı Basını, o günkü savaş koşulları içinde İttihat ve Terakki Hükümeti'nin basın ve haberleşme araçlarına yönelik uyguladığı baskıların etkisi altında yayınıını sürdürmüştü.⁶ Savaş öncesinde ilk tedbir olarak Hükümet tarafından uygulanan Matbuat Kanunu gereğince 25 Ağustos 1330 tarihli tebliğ "*Vakti hazır ve vakt-i seferde Harbiye ve Bahriye Nezaretlerinden neşrettirilecek tebligat ve tamimattan ve hükümet-i askeriye sansür memurları tarafından neşrine müsaade olunan havadisden maada kuvay-yi berriye ve bahriyenin icra edecekleri harekate ve devletin esbab ve vesait-i tedafüyyesine dair makalat ve fıktrat ve yahud havadis-i askeriye neşreden gazete veya mecmua sahib-i imtiyaz veya müdir-i mes'ulunden yüz yüzlük Osmanlı altınından beş yüzlük Osmanlı altınına kadar cezayı*

2 Birten Çelik, "Çanakkale Savaşı'nın İzmir Basını'ndaki Yankıları" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1992), ss. 12-13. Bu çalışmada sadece İzmir basınında Türkçe yayın yapan gazeteler kaynak olarak kullanılmıştır.

3 "...İngiliz amirallığının mayınlarla mücadele için Yunan gemilerine olan ihtiyacı üzerinde durdu, bütün devletlerin Yunanistan'a vermeğe razı oldukları İzmir bölgesinde Yunan hareketlerini kabul etmekte bir mahzur olmadığını söyledi." Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C.3, K.2, Ankara ; TTK,1983, s. 217. "Boğazlar ve Aydın vilayeti bu pazarlıklarda sıkıca gündeme geldi. Yunanistan ve İtalya'nın da katıldığı pazarlıklar savaş içinde ve sonrasında yeni gelişmelere neden oldu.", Dr. Sabri Sürgevil, "Çanakkale Savaşları ve İzmir", *Askeri Tarih Bülteni*, Şubat 1990, Sayı 28, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1990, s. 89.

4 "İzmir'e yönelik saldırılarıyla İtilaf Devlet Cephesi'nin desteklenmesine engel olmaya çalışmışlar hem de Türk ordusunun bir kısmının bu cepheye katılmasına fırsat vermemişler, İzmir'i savunmak zorunda bırakmışlardır.", Sürgevil, *a.g.m.*, s. 103.

5 "...Sefarberlikle ilgili çalışmalar yürütülürken bu nedenle kıyılan ve bölgeyi koruma yolunda önlemlerin alınması gerekiyordu. Nitekim Ağustos 1914'teki gelişmelerden sonra savaş tehlikesi daha da belirginleşince iç güvenlik önlemlerine paralel olarak düşman saldırılarına karşı caydırıcı önlemler de alınmış..." Sürgevil, *a.g.m.*, s. 86.

6 Çelik, *Adı geçen tez*, (Bundan sonra : A.g.İ), s. 13.

nakdi..." uygulanacağını ve aksine hareket edenleri" ... neşr olunan havadisın menşe'i ve muhbirini irae ve beyana mecbur olup bundan imtina eden sahib-i imtiyaz veya müdir-i mes'ulden ceza'yı nakdiyenin hadd-i azimi alındıktan başka bir aydan üç aya kadar hapis cezasıyla dahi mecazat edilir." şeklinde uyarıyordu.⁷ Ardından "Matbuat-ı Umumiye Müdüriyeti'nce İstanbul Basını'na bildirilen ama Osmanlı Devleti'ndeki tüm basını ilgilendiren bir tebliğde hükümetin sadece "ahval-i dahiliye, siyasiye ve askeriyesine taalluk eden mesail ve hususatının sansür dahilinde olduğu bunun dışındaki haberlerin sansüre girmediği belirtilmiştir."⁸ İzmir'deki İdare-i Örfiye beyannamesiyle de ordu ve mensupları aleyhinde makale yayınlayıp nutuklar vermenin hükümete haber vermeden faaliyette bulunmanın ve ordudan müsaade alınmadan ilave yayınlamanın sansürden geçmeyen askeri ve siyasi haberlerin gazetelerde yayınlanmasının yasak olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte İzmir'de bir de sansür kurulu oluşturulmuştur.⁹

İşte İzmir Basını'nın verdiği haberleri değerlendirirken basının içinde bulunduğu, yukarıda belirtilen mevcut durumu da gözönünde bulundurmak gerekir.

I. Dünya Savaşı'nın olduğu dönemlerde de etkili bir yayın hayatı olan İzmir Basını'ndan bazı gazeteler, bir dünya savaşı başladığından, böyle bir ortamda daha iyi haber vermek için hergün gazete çıkarmaya başladı. Örneğin, Ahenk Gazetesi "Cuma günleri tatil edilip ertesi günleri gazetemiz çıkmıyorsa da, dört beş devletin muazzam ordu ve donanmalarının çarpıştıkları şimdiki gibi mühim zamanlarda şunun hadizat-ı harbiyeden muhterem halkımıza mümkün mertebe çabuk ve doğru malumat vermek maksadıyla ve bazı hayırhahlarımız tarafından vaki olan ibram ve ısrar üzerine her gün gazete çıkarmağa karar verdiğimiz gibi İstanbul muhabirlerimize de icab-ı ahvale göre şimdikinin iki hafta hatta üç misli telgraf vermesini tavsiye ettik" deniliyordu.¹⁰ Osmanlı Basını, Çanakkale Savaşı'na yol açan gelişmeleri ve bu savaşta itilaf donanmasının Boğazları elde etmek için 1914 yılının sonunda başlattıkları ve 1916 yılının Ocak ayına kadar sürdürdükleri saldırılarını genel olarak Osmanlı Karargah-ı Umumi'sinden aldığı resmi tebliğler ve yabancı ülkelerin basınında yer alan haberlerden alıntı yaparak duyurmuştu.

O günkü koşulları gözönünde bulundurduğumuzda İzmir basını da ki bu o dönemde tüm Osmanlı basını için geçerlidir-, Çanakkale Savaşı'nın kaderini etkileyen çarpışmaları, bugün adlandırıldığı gibi verememiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi haberler,

7 A.g.t., s. 13.

8 A.g.t., s. 14

9 A.g.t., s. 14

10 Ahenk Gazetesi , 25 Temmuz 1331.

hergün, hatta olaylardan birkaç gün sonra da olsa, Karargah-ı Umumi'nin yayınladığı resmi tebliğler doğrultusunda ve sansürün denetimi altında verilmiştir. Basında verilen her haberin doğruluk payı, tartışmaya açık bir şekilde yanlıcıdır. Çünkü, değerlendirilmeye alındığında, verilen haberlerin Avrupa Basını ile ve günümüzde Çanakkale ile ilgili yayınlanan kaynaklarla da çeliştiği görülür. Bu çelişki en çok da savaştaki personel kaybını belirtirken ortaya çıkar. Bunu da savaşın ve sansürün koşuluna göre değerlendirmek, basına bir suç yüklememek için doğal karşılamak gerekir.

Çanakkale Cephesi'nin açılmasına yol açan gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'nun 2 Ağustos 1914'te¹¹ Almanya ile gizli bir ittifak anlaşması imzalararak resmen savaşa girmesi ile başlamıştı.¹² Ardından Osmanlı İmparatorluğu 4 Ağustos 1914'te Boğaz'dan savaş gemilerinin geçişini yasakladı. Bu yasaklama kararına rağmen sonradan adları Yavuz ve Midilli olacak olan Goben ve Breslau adlı Alman savaş gemilerinin 10 Ağustos 1914'te Boğazlardan geçişine izin verilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa sürüklenmesindeki aşamalardan biri oldu.¹³ Aslında bu gelişmeler olmasa da İtilaf Devletleri, Rusya'nın istekleri doğrultusunda yine Boğazları elde etmeye çalışacaklardı.¹⁴

İtilaf Devletleri'nin Boğazlara yönelik emelleri her zaman gündemde olan birşeydi. Özellikle Boğazların kapatılmasıyla Rusya ile olan denizden bağlantının kesilmesi ve Almanya'ya karşı kullanılması düşünülen Rus gücünden mahrum kalmak ve

11 Tank Zafer Tunaya, Almanya ile yapılan İtilaf anlaşmasının tarihini 15 Ağustos 1914 olarak vermektedir ki bu da genelde verilen bilgilerle çelişmektedir. Tahminimizce Tunaya, diğer araştırmacıları Rumi Takvim ile Miladi takvim arasındaki 13 günlük farkı hesaplamadıklarını düşünmüş olmalıdır. Tunaya, şöyle demiştir; "... İtilafçı doruğun Almanya ile İtilaf anlaşması yaptığı gün (2 Ağustos 1330-15 Ağustos 1914) Meclis-i Umumi beş aylık bir ara tatiline sakuluyordu (Bu tatil 14 Ocak 1915'e kadar sürecektir.)..." Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler İtilaf ve Terakki*, C. 3, Hüriyet Vakfı Yayınları, 89, s. 500.

12 "Konuşmaların en önemli günü 1 Ağustos'tu. Müzakereler sırasında söylenenlerin ayrıntıları hala bilinmemektedir. Alman tarafından Van Wangenheim doğrudan doğruya kendi, hükümet başkanının talimatıyla hareket ediyordu; Berlin'deki Şansölye, Türklerin savaşta Alman davasına önemli bir katkıları olmadığı takdirde Osmanlı teklifinin reddedilmesini açıkça söylemiş bulunuyordu. Gerçekte Türkler savaşa girmek istemiyordu. Sonraki olayların göstereceği gibi Sadrazam ve arkadaşları savaşa sürüklenmeyeceklerini umuyorlardı. Bu nedenle sunacak fazla şeyleri yoktu. Ancak, günün sonunda Jân Türkler Almanlardan İtilaf anlaşmasını kapardılar ve her iki taraf da ertesi gün öğleden sonra anlaşmayı imzaladı. / Görüşmeler gizli, yapılmakta kalmamış, 8. maddeyle, anlaşmanın da gizli tutulması karar bağlanmış...", David Fromkin, *Barışın Son Verem Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yarandı? 1914-1922*, [Çev. Mehmet Harmanlı] Sabah Kitapları, 1989, s. 48. "Görüşmeler 2 Ağustos 1914'te İstanbul'da sonuçlandırıldı. İmzalanan anlaşmaya göre Almanya Osm. İmp.'nu, bir savaş çıktığında Rusya'ya karşı savunmayı...", Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, 3. Baskı, Ankara; A. Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1980, b. 212.

13 Redmond McLaughlin, *Yavuz'un Kaçışı*, [Çev. Nejat Dalay], Milliyet A.Ş. Yayınları, 1978, s. 83.

14 "İngiliz resmi harp tarihi, Çanakkale Cephesi'nin Rusyanın istekleri üzerine açıldığını belirtmektedir. / Yine birçok kaynaklar, Rus yardım isteği üzerine askeri yardım için Çanakkale Cephesi'nin açılması daha önceden Eylül 1914 ve Kasım 1914'te düşünülmüş, çeşitli nedenlerle uygulama alanına konamamıştır." *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V nci cilt Çanakkale Cephesi Harekatı I nci Kitap (Haziran 1914-25 Nisan 1915)*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1993, s. 75.

Rusya'ya yardım ulaştırılmamak İtilaf Devletleri'nin Boğazları bir an önce elde etmek yönündeki kararlarını çabuklaştırdı.¹⁵ 1 Eylül 1914'de İngiltere'de Çanakkale Seferi gündeme geldi.¹⁶ Boğazların açılması ve Rusya ile bağlantının sağlanması İtilaf Devletleri'nin Almanya'ya karşı zafer kazanmasını sağlayacak "Mısır tehlikesi ortadan kalkacak, Balkanların Üçlü Anlaşmaya katılması sağlanacak, Arapların çekingen durumlarına ve İtalyanların kuşkusuna son verilecektir".¹⁷ Ancak İtilaf Cephesi'nde bu hesaplamalar yapılırken İtilaf Devletleri'nin Goben ve Breslau'nun Osmanlı bayrağı taşıyan her gemiyi top ateşine tutacaklarını bildiren notası 26 Eylül 1914'te Boğazın kapatılmasına yol açtı.¹⁸ Bu arada İzmir Limanı da harb gemilerine kapatıldı.¹⁹ İtilaf Donanması'nın gerek İstanbul Boğazı'ndaki ablukası gerekse de Ege Denizi'nde sürekli dolaşmaları Türkiye'ye yönelik saldırıların habercisi idi. Bu arada İzmir Basını'nda yer alan bir haber Türkiye'ye yönelik bir saldırı olacağına işaret ediyordu. Haberde "Osmanlı Devleti'nde görev yapmış Amiral Limpus'un Karadeniz Kumandanlığı'na atanmasının ve Rusya'nın kendi donanmasının bir İngiliz filosu ile takviye edilmesi önerisini dik-kate almasının, doğrudan, doğruya Türkiye'ye yönelik bir saldırı düzenlenebileceği ve Çanakkale Boğazı'nı zorlamak hususunda bir tehlike yarattığı belirtilerek İtilaf donanmasının Boğazlara yönelik saldırılar düzenleyebileceği" bekleniyordu.²⁰ Bu gelişmelerin ardından 22 Ağustos 1914'de Boğazı ablukaya alan İtilaf donanması 1 Kasım 1914'te İzmir Limanı'nı,²¹ 3 Kasım 1914'te de Boğazları top ateşine tuttu.²² Bu saldırıda 5 subay ve 66 er şehit olmuş, 2 subay ve 19 er yaralanmış, Kum-kale ve Orhaniye tabyaları da hasar görmüştür.²³ Bunu İtilaf Donanması'nın Boğazlar ve Ege denizinde kıyı kentlerine düzenlediği taciz bombalamaları takip etti.²⁴ Bu saldırılar basının sabrını taşımıştı. Ahenk Gazetesi'nde yer alan bir yorum bu duygulara çok güzel tercüman oluyordu ; " ... bunlara Osmanlı toprağına, İslam memalikine attıkları payı-ı tecavüzlerin, dökdükleri şehid ve masum kanlarının kaç mal olduğunu bilfiil göstermedikçe kalplerimizde açılan yaraların iltiyam bulması asla imkansızdır...". Bu yorumun devamında mutlaka düşman yenilmeli ve bu yapılmadıkça Osmanlı Devleti'nin şimdiye kadar yeni-leş-

15 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s. 74

16 Çelik, a.g.t., s. 40.

17 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s. 74

18 Üçok, a.g.e., s. 215.

19 Ahenk, 14 Teşrin-i evvel 1330.

20 Çelik, a.g.t., s. 45.

21 A.g.t., s. 45.

22 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s. 99

23 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s. 100.

24 Boyur, a.g.e., s. 93.

mek ve güçlenmek için giriştikleri mücadelenin boş yere olacağına işaret edilmişti.²⁵ Kasım ayındaki saldırıları 13 Aralık 1914'te Mesudiye adlı bir Türk savaş gemisine düzenlenen saldırı izlemişti. Bir İngiliz denizaltısı tarafından batırılan Mesudiye'de 10'u subay olmak üzere 34 şehit vardı.²⁶

1914 yılının sonuna doğru İtilaf Donanması'nın Boğazlara yönelttiği saldırılar arttığı zaman İzmir Basını bunları boş yere verilmiş çabalar olarak değerlendirmişti. Bu kendine güven İzmir Basını'nın etkili gazetelerinden olan Ahenk'te şöyle yansıtılıyordu :
 "... Şu halde İngiliz ve Fransızlar Çanakkale Boğazını zorlamak için dört beş gemiden fazla feda edemezler. Bununla beraber iş bu fedakarlıkta beyhude olur. Çünkü Çanakkale gayr-i kabil teshirdir ...".²⁷ Öte yandan İtilaf Donanması zaman zaman Boğaz'a sonuçsuz saldırılar yapıp çekiliyordu. Önceki satırlarda yer alan İzmir Basını'nda Boğaz'a bir saldırı düzenlenebileceği yönündeki habere rağmen,²⁸ İtilaf Donanması'nın Boğaz'a düzenlediği ilk saldırıların ardından, bir süre geri çekilmesi üzerine, hükümet ve ordu komutanları Boğaz'a artık saldırı düzenlenmeyeceğini sanmışlardı. Umumi Karargah ve Von der Goltz Paşa'nın yayınladıkları beyanatta bunun ihtimal dışı olduğunu, çünkü, "... yıadan bahs ile düşünmek ve bu gibi maksadı bulunması son derecede gayr-i muhtemel bulunduğunu ve zaten böyle bir, teşebbüsten muvaffakiyet husulu her türlü ihtimalatın haricinde olduğunu ve Boğaz'ın esbabı tedafüiyye-i askeriyesi buna bir zaman bulunduğunu..." vurguluyorlardı.²⁹ Bir süre sonra basının tahminlerinin gerçekleştiği görülmüş 1915 yılının Şubat ayından itibaren İtilaf Donanması, Boğazlar yolunu açıp, Rusya'ya ulaşmak üzere saldırıya geçmişti.

Çanakkale Cephesi, Avrupa'da Batı Cephesi'nden kesin sonuç alınamaması, Osmanlı ordusunun Mısır'daki baskısının artması ve Boğazlar kapalı olduğu için Rusya'nın zor durumda kalması üzerine İtilaf Donanması'nın Boğazlara saldırması ile açıldı. İtilaf Devletleri, Boğazları açmak hem de İstanbul'u teslim alarak Osmanlı Devleti'ni, dolayısıyla Almanya'yı yenilgiye uğratmak için 28 Ocak 1915'te karar aldı.³⁰

Ocak ayında alınan bu karardan sonra İtilaf Donanması Boğazları açmak üzere 19 Şubat 1915'te saldırıya geçti. Bu saldırı İtilaf donanması başkomutanı Amiral Carden'in planının uygulamaya konulması ve Boğaz'a düzenlenen ilk ciddi saldırıydı. "Saldırı

25 Ahenk, 12 Teşrin-i sani 1330.

26 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s. 103.

27 Ahenk, 24 Teşrin-i evvel 1330.

28 Ahenk, 16 Teşrin-i evvel 1330.

29 Ahenk, 31 Kanun-ı evvel 1330.

30 Çelik, a.g.t., s. 57.

planı, Boğazın dış tahkimatını tahrib ederek merkeze doğru yani Marmara'ya mayınları temizleyerek ilerlemeyi, Çanakkale-Kilitbahir İstihkamlarının işgal edilerek Donanma'nın Marmara'ya geçerek Boğazların elde tutulmasını, böylece Boğaz'ı açmayı amaçlıyordu".

³¹ Bu saldırıyla İtilaf donanması birşey elde edememişti. 9 Şubat 1330 tarihli Ahenk'te yer alan resmi tebliğde bu saldırıda İngiliz-Fransız donanmasının Çanakkale Boğazı'nın dışındaki tabyaları bombaladığı ve başarılı olamadığı bildiriliyordu. Bazı kaynaklara göre bu saldırıda Türk Ordusu'ndan 2 si subay olmak üzere 4 er şehit olmuş ve 11 er yaralanmıştı.³² Oysa basında yer alan haberlerde bir askerın şehit olduğu ve bir askerın de yaralandığı bildiriliyordu. Bu haberin verildiği Köylü Gazetesi'nde Türk Ordusu'nun başarısı "askerlerimiz bu vakiada gösterdiği metanet ve maharet pek büyük ve pek yüksektir. Gerek zabitlerimiz, gerek efradımız vazifelerini harikulede bir aşk ve ihlas ile ifa etmişlerdir." şeklinde övülüyordu.³³

19 Şubat 1915 saldırının ardından, 25 Şubat 1915'te Boğazlara yönelik bir saldırı tekrarlandı. Bu saldırı ile Boğaz'daki giriş tabyaları tahrip edilmiş ve Türk Ordusu 13 şehit ve 19 yaralı vermişti.³⁴ Oysa 19 Şubat 1330 tarihli Ahenk'te yer alan bir haberde kayıt miktarlarının yukarıda verdiğimiz kayıp miktarı ile aynı olmadığı görülüyor ; "... Onbir buçukta düşmanlarımızın defolup gitmesiyle harp hitama erdi. Dört şehid ve bir gaib hafif sekiz yaralımız vardır, ki onlar da hastahaneye yatmaya bile tenezzül etmemişlerdir...".25 Şubat'ta girişilen saldırı 19 Şubat'ta tahrip edilemeyen giriş tahkimatının tümünün tahrip edilerek, Amiral Carden planının 1'nci evresinin gerçekleştirilmesi idi.³⁵

İtilaf Devletleri Boğaz'daki saldırılarından bir an önce sonuç elde etmek istiyorlardı, oysa, bu aşamada bu imkansız görünüyordu. 25 Şubat 1915'te Winston Churchill Londra'da bir memorandumla Mart ayı sonunda İstanbul'u almak için ordunun harekete geçeceğini Mısır'daki Avustralya tümeniyle birlikte hazır olan 115.000 kişilik bir kuvvetin 21 Mart'tan önce Gelibolu Yarımadası'na hücumu geçebileceğini duyuruyordu. Bu Akdeniz Seferi Kuvveti idi.³⁶

25 Şubat saldırısından sonra İtilaf Kuvvetleri Boğazı açmak, Amiral Carden'in planını uygulamaya koymak için 26 Şubat'ta da saldırıya geçti. Bugün de denizden saldırıya geçtikleri gibi karaya da asker çıkarmayı denemişlerdi. Kumkale'ye çıkarılan

31 A.g.t., s. 60.

32 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi ..., s. 128.

33 Köylü Gazetesi, 11 Şubat 1330.

34 Çelik, a.g.t., s. 62.

35 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi ..., s. 122.

36 Selahattin Tansel, "İngilizlerin Gözüyle Çanakkale Muharebeleri", Askeri Tarih Bülteni, Yıl 12, Ağustos 1987, Sayı : 23, ss. 65-77, s. 68.

İtilaf Kuvvetleri'nden 1 ölü ve 2 yaralı verilirken, Seddülbahir'de karaya çıkartılan birlikler de başarı elde edememişti. Türkler'de 3 şehit ve 8 yaralı vardı.³⁷ Öte yandan bu gelişmeler, İtilaf devletlerinden Rusya için siyasi bir umut yaratmıştı. Örneğin 28 Şubat'ta Rus Dışişleri Bakanı Sazonof, Paris ve Londra'daki büyükelçilerine telgraf yollayarak, İtilaf Donanması'nın Boğazı geçmesi halinde Türkiye barış isterse İtilaf Kuvvetleri'nin alacağı kararın ne olacağı hakkında İngiliz ve Fransız elçileri ile birlikte bir program hazırladığını bildirdi.³⁸ İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Gray da Boğazlar meselesinin barış imzalanmasından sonra görüşüleceği yolunda bir beyanat vermiş, bu da Rusya'da tepki doğurmuştur.³⁹ Ardından Rus Dışişleri Bakanı elçilerle birlikte, Almanya ve Avusturya-Macaristan hükümetleri silahlarını bırakıncaya kadar, Türkiye ile ayrı bir barış yapmama kararı almışlardı. Olası bir barış durumunda İtilaf kuvvetlerinin ileri süreceği şartları şunlardı ;"Goben ve Breslau ile birlikte Osmanlı Devleti'nin hizmetinde bulunan Alman görevlilerin teslimi, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarındaki bütün bataryaların silahtan arındırılması, Çanakkale, Marmara ve Boğaziçi'nde bulunan torpillerin temizlenmesi, İtilaf Donanması'nın İstanbul önünde demirlemesine müsaade edilmesi ve İtilaf Donanması'nın ve İstanbul'un asayişinin sağlanması için İtilaf Donanma komutanlarının gerekli gördüğü yerlerin işgaline müsaade edilmesi ve "*Gerekirse diğer savaş yerlerinde dahi ayrıca bırakılma yapılması mümkündür*" gibi maddeleri içeriyordu. Bu maddelere Sazonof'un isteğiyle 1 Mart'ta "*Avrupa Türkiye'sindeki bütün Osmanlı birliklerinin çekilmesi ve Anadolu'da Bağlaşık komutanlarca tespit edilecek bir çizginin ötesine taşınması*" yönünde bir madde daha eklendi.⁴⁰

Şubat ayı içerisinde yapılan saldırılar kamuoyunun tepkisine yol açmıştı. Ama bu tepkinin yanında İtilaf Kuvvetleri'nin başarısız olması, halkta olduğu gibi basında da bir kendine güvenin artmasını sağlamıştı. Basında yer alan yazılar Çanakkale Boğazı'nın hiçbir şekilde geçilemeyeceğini vurguluyordu. Örneğin 15 Şubat 1330 tarihli Ahenk'te yer alan haber bu duyguları en iyi şekilde ifade ediyordu ; "*... şu halimize bakılırsa düşmanlarımızın ve bahriyelilerine güvenerek Çanakkale Boğazı'nı zorlamağa, buradan güya geçmeye çalışacaklarını istidlal etmemek kabil değildir ; bunun için hakikatda senelerden beri plan çizmekte oldukları anlaşılmaktadır. Hatta öteden beri Rusya ve İngiltere kabineleri arasında cereyan ettiği rivayet edilen muhaberat, son zamanlarda Duma meclisinde irat edilen nutuklar ve düşman gazetelerinin kulakları çınlatan*

37 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s.131-132.

38 Boyur, a.g.e., s. 150.

39 Ahenk, 25 Şubat 1330.

40 Çelik, a.g.t., s. 69.

neşriyatına nazaran mütecavizin ergeç vukua geleceği muhakkak ad ediliyordu. Geçende tahte-ı bahrleriyle yapmak istedikleri tecrübelerde bu taarruzların tabii birer mukaddemesinden başka değildi. Bu sebeple, bombardıman hadiseleri bizim için öyle fevkalade, yani harb-i hazırın gayri muntazır sayılacak hallerinden olmadığı aşikardır... Fakat hiç bir Osmanlı müslüman görülmeyecektir ki düşmanlarımızın bu taarruzları karşısında metanetini zerre kadar ihlal etmiş harbin nihayetine kadar devam hususundaki azm-ü sebatını kırmış olsun ... Birde şu cihet var ; İngilizlerin, Fransızların bu hareketleri Rusya ile olan ittifaklarını, muhabbetlerini de -işae edilen mukavelelere rağmen müthiş suretle rahnedar edecek ; hatta harbin nihayetine vasıl olmadan yekdiğerini muhasım birer vaziyete bile ilka eylemiş olacaktır. Zaten bu ihtimaller mevcut olsun, olmasın, en bi taraf mütehassısların teminatına göre Boğazları tazyik etmek beyhudedir, çünkü buradan geçmek imkansızdır...".

İtilaf Devletleri, Boğaz'a düzenlenen saldırılardan hemen sonuç almak istiyorlardı. Bunun bir sebebi de tarafsız Balkan devletlerinin ve İtalya'nın İttifak devletlerine karşı İtilaf Devletleri tarafında savaşta yer almasını sağlamaktı. Bu konuda İzmir Basını'nda sıkça yazılar yer alıyordu. Bu yazıların genelinde İtilaf Devletleri'nin tarafsız devletlerden Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve İtalya'yı yanlarına çekmek için uğraştığı ama bunun boş bir çaba olduğu fakat yine de bu devletlere karşı temkinli olmak gerektiği vurgulanıyordu. 19 Şubat 1330 tarihli Ahenk'te bu konu şöyle dile getiriliyordu : "... Bulgar gazetelerinin büyük kısmı İtilaf-ı Müsellesin bu teşebbüsün akim kalacağını ilan da müttefik bulunuyorlar mezkur gazeteler Rusya'nın yahud İngiltere'nin Karadeniz ve Çanakkale Boğazlarına yaklaşmasının Bulgaristan'ın menafi-i hayatiyesine taarruz hükmünde olduğunu beyan eylemişlerdir. Romanyada dahi aynı cereyan görülmektedir. Bükreş gazetelerinde mütalaa olunduğuna göre şehri-i mezkur dar-ül funun muallimlerinden Mösyö... memleketin mütefekkirlerinden mürekkep bir heyet muvacehesinde, bu kerre, nutk-u mühim irad ederek Romanyanın menafii Karadeniz Boğazının Rusyanın eline dümemesini ve Çanakkalenin Bahr-i Siyah devletlerine açık bulunmasını istilzam ettiğini beyan -yani (Statükonun) bozulması Romanya için bir felaket teşkil eyleyeceğini ima eylemiştir. Bombardıman üzerine Yunanistan da bile aleyhtar bir cereyan asari edilmeye başlamış imiş. Romadan vuku bulan iş arata nazaran İtalya gazeteleri muhabirlerinin Yunan mütehassısları ile vukuu bulan mülakatlarında bu mütehassıslar Çanakkale Boğazını zorlamak imkan haricinde olduğunu söylemişlerdi." Oysa İtilaf Devletleri Yunanistan'ı harekate katılmak konusunda daha hevesli gördükleri için Yunanistan'a daha çok yaklaşmışlardı. Fakat nedense, İzmir Basını Yunanistan'ın bu konuda isteksiz olduğunu söylüyordu. Örneğin Ahenk "Yunan ve İtilaf-ı Müselles" başlığı

altında yer alan yazıda İtilaf Devletleri'nin Yunan Donanması'nı Çanakkale Taarruzu'na katılmaya zorladığını ama bütün gayretlerinin boşa gittiğini çünkü Atina Hükümeti'nin tarafsızlığını ileri sürerek öneriyi red ettiği yorumunu yapmıştı. Yazının devamında İngiltere'ye çatarak "Düşmanlarımız, bilhassa İngilizler Yunanistandan defaatle asker dilediler. Şimdi de bu küçük hükümetin donanmasından muavenet diliyorlar. Bu tenezülleri her ne maksada mebni olursa olsun İngiliz Donanması için bundan büyük ar ve hicap olamaz. Düşmanlarımızın ne büyük zaaf ve bitabil içinde kıvrınmakta olduklarını işbu hadise dahi ispat etmektedir" denilmekteydi.⁴¹ Bu arada Yunanistan, fırsat dahilinde Çanakkale hareketuna katılmak istiyordu. Bu da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında tedirginlik yaratmıştı. Daha sonra Yunanistan'ın bu niyetinden vazgeçmesi İtilafları rahatlatmıştı.⁴² İngilizlerin Yunanlıları harekate katmak yaklaşımı Yunanlıların özellikle Venizelos'un, Anadolu üzerindeki emellerini daha da şevklendirmişti. Winston Churchill bu konuda ; "Çanakkale hikayesi Venizelos'un, Gelibolu yarımadasına karadan ve denizden yapılacak, iyi planlanmış bir taarruza katılmaya daima hazır olduğunu göstermiştir. Bir dereceye kadar Rus şüphesinin etkisi altında kalan İngiliz diplomasisi geçen sonbaharda Yunanistan'ın yaptığı yardım teklifini reddetti ve Konstantin Almanya'ya karşı savaşıma kat'i olarak taahhüt etmediği takdirde, Yunan Hükümeti'ni planlarımızın bir kısmına dahil etmek imkansız görünüyordu. Çanakkale olaylarının acıklı gelişmesi ve bu mevzuda gösterdikleri kaabiliyetsizlik, Venizelos'un müttefiklere olan sadakatini zayıflatmadı. 1915 yazında Sırbistan'ın Bulgaristan tarafından işgali tehlikesi yaklaşınca, Yunanistan'ı Sırbistan'a yardım taahhüdü ile bağlayan anlaşmaya başvurmak suretiyle, umumi harbe katılmak istedi..." diyordu.⁴³

Çanakkale Boğazı'na yöneltilen saldırı beraberinde de birçok siyasi sorunu getiriyordu. Bu saldırı, İngiltere de prestij savaşına dönüşmüştü. Aslında, bu bütün İtilaf kuvvetleri için de geçerliydi. Bu yüzden saldırı mutlaka başarılı olmalıydı. İtilaf Donanması Mart ayı içerisinde zafer elde etmek için takviye yaparak saldırıya geçti. İlk saldırıyı 1 Mart 1915'te Türk Ordusu'nun ikmal yaptığı Bolayır'a yöneltti. Bu saldırıda Türk askerinden 5 er şehit olurken 8 er yaralanmıştı.⁴⁴ Ardından da 2 Mart'ta da Boğazın girişinde yer alan Dardanos tabiyasına saldırdılar. Saldırıları pek etkili olmadı. Bu saldırı İzmir Basını'ndan Ahenk gazetesinde şu eleştiriyle karşılanmıştı ; "müşterek düşman donanmalarının bu mütevali hücumlarının akim kalması ; Boğazın her taarruza mukavemet edecek derecede metin ve müstahkem olup oradan geçmenin imkanı olmadı

41 Ahenk, 19 Şubat 1330.

42 Pierre Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı 1914-1918*, (Çev. Adnan Cemgil), Alın Kitaplar Yayınevi, 1982, s. 238.

43 Winston Churchill, *İstiklal Savaşında*, Yeni İstanbul Yayınları, 1969, s. 32.

44 *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi...*, s. 140.

ve Boğaz tarikiyle müttefikleri Fransız ve İngilizlerden mühimmat bekleyen Moskofların yakında sulha mecbur olacakları hakikatini te'yid eylemiştir". Oysa, Ahenk'in yorumunun aksine Amiral Carden da durumun kendi lehlerine geliştiğine inanarak 2 Mart 1915'te Londra'ya yolladığı telgrafta "hava güzel gittiği takdirde 14 gün sonra İstanbul'da olacağını" bildirdi. Bu haber, Londra'ya ulaştığında Savaş Konseyi'ndekiler umutlanmaya başladı. Hatta bu haber Rusya'nın buğday ihracını yeniden gerçekleştireceği umudunu doğurduğu için Şikago'da buğday fiyatları birden düşmeğe başladı.⁴⁵ Tabii bütün devletler bu şekilde hayale kapılmıyorlardı. Örneğin 20 Şubat 1330 tarihli Ahenk gazetesinin *Amaliya* adlı Rumca gazeteden aktardığı haberde, İtalyan gazetelerinden *Tribuna*'nın, İtilaf Donanması'nın giriştiği bu hareketin vahim sonuçlar verdiğini ve bunun uluslararası birçok karışıklığa yol açacağı yorumunu yaptığını, *Corriere Della Sera* adlı gazetenin de İtilaf Donanması'nın Boğaz'a yönelttiği saldırılarının çok az bir tesir yaptığını vurguladığı belirtiliyordu. Yine Ahenk'in aynı haberinde Bulgarların da, Boğaz'a yöneltilen saldırıyı, İtilaf Devletleri'nin müttefikleri Rus Ordusu'nun Mançurya'da uğradığı başarısızlığın tarafsız Balkan Devletleri üzerinde yarattığı etkiyi ortadan kaldırmak için boşuna giriştikleri bir çaba olarak değerlendirdikleri belirtiliyordu.

İtilaf Donanması 1915 yılının Mart ayının ilk günlerinden itibaren Boğaz'da keşif çalışmaları yapıyor ve Boğazın her iki kıyısına asker çıkararak Tabyaları tahrip etmeye çalışıyordu. Bu doğrultuda 3 Mart 1915'de tahrip göreviyle Seddülbahir'e asker çıkarmış ve sonra çekmiştir. Bu saldırıda Türk Ordusu'ndan 1 er şehit olmuş, 2 er de yaralanmıştır.⁴⁶ İtilaf Donanması 4 Mart 1915'te de Boğaz'a saldırıya girişirken bir yandan da Seddülbahir ve Kumkale'ye asker çıkarmaya çalıştı. Fakat başarısız oldu. Bu onların karaya ikinci asker çıkarma teşebbüsü idi. Resmi tebliğde Türk kaybı 6 şehit ve 25 yaralı olarak belirtilmişti. İtilaf askeri kaybı da Seddülbahir'de 20'den fazla Kumkale'de de 80 kadar ölü olarak belirtilmişti.⁴⁷ Oysa bu kayıp miktarı kaynaklarda 16 şehit ve biri subay 45 yaralı iken, İtilaf kaybı da Seddülbahir'de 3 ölü ve bir yaralı, Kumkale'deyse subay, astsubay ve er dahil 17 ölü, 24 yaralı ve 3 kişi olarak verilmiştir.⁴⁸ İngilizler 4 Mart saldırısı hakkında şöyle bir yorum yapmışlardı 4 Mart çıkarması küçük kuvvetlerle iş görme zamanının çoktan geçmiş olduğunu anlattı. Türklerdeki savaş ruh ve isteği ve kendine güven duygusu, ciddi olarak göz önünde bulundurulma-

45 Fikret Güneşen, *Çanakkale Savaşları*, Kostas A.Ş. Yayınları, 1986, s. 44.

46 *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi...*, s. 142.

47 *Ahenk*, 22 Şubat 1330.

48 *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi...*, s. 145.

sı gereken bir etkendi. Artık güçlü birlikler olmadıkça Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp "geçme olasılığı bile çok azdı."⁴⁹

4 Mart'taki saldırıyı 5 ve 6 Mart'taki saldırılar takip etti. İtilaf donanması 5 Mart 1915'te İzmir'e de saldırmış ve şehire zarar vermiş Türkler karşılık vermemişti. Bu saldırılar Boğazda başarısız olan İtilafların sonuçsuz saldırıları olarak değerlendirilmişti.⁵⁰ İzmir'e yöneltilen saldırıların bir başka değerlendirmesi de 22 Şubat 1331 tarihli Ahenk'te şöyle yapılmıştı ; *"Alman ordularının karşısında ve tahte bahirlerinin ablukası altında hergün hezimetten hezimete uğrayan ve Süveys Kanalı cihetlerinde bir iş göremeyen İngilizlerle, onlara her hususta uyan Fransızların sevhilimize, bilhassa Boğaz ve İzmir'e tecavüz edeceği, diğer taraflarda yaptığı kepezelikleri buralarda tekrar ile güya bizi icbar etmiş olacağı bizce daha harbin bidayetinden beri meçhul değildi. Bütün Osmanlılar öyle kanaat ediyordu, ki vatanımıza taarruz eden düşmanlarımız harbi yalnız Kafkasya, Basra ve Mısır hudutlarını hasretmeyecekler, oralarda yiyecekleri darbelere mütehasıl acıları gelip sahillerimizde çıkarmağa çalışacaklar, kendi umumiyelerini hiç olmazsa bu suretle aldatmış olacaklar, ... Bunu tabii hükümetimiz daha ziyade hesap ediyor, ona göre lazım gelen mahallerde icapeden tedavir ve tedakirat ittihazda geri durmuyordu... Nitekim geçen haftadan beri evvelan Boğazı zorlamak teşebbüsünde bulundular. Bu uğurda binlerce mermi savurdular, milyonlar sarfettiler ; fakat gördüler, ki böylelikle maksatlarını nail olamayacaklar boğazlardan geçmek imkanı bulamayacaklar bu yolda beyhude uğraşmış olacaklar... Bunun için şüphesiz bir de İzmir'i tahrip etmek lazım. İşte bu emelleri perverde eden düşmanlarımız evvelki gün ve dün yine Yenikale önüne geldiler, istihkamlarımıza karşı saatlerce top attılar. Fakat görülyordu, ki atılan mermiler yüzde biri isabet etmiyor, hatta kaleye bile vasil olamıyordu. Bunu bütün halk seyrediyor, hatta kaleye bile vasil olamıyordu. Bunu bütün halk seyrediyor, düşmanların bu vaziyetlerini yalnız kaledeki topçularımız değil herkes anlatıyordu. Bununla beraber şurası muhakkak bilinmelidir, ki düşmanlarımız bu kadarla da kalmayacaklar, bu nümayişlerine tecrübelerine tabiatıyla devam edeceklerdir.. Lakin netice ne olacak ? Yine hiç ! hani ne kadar uğraşsalar bizi istedikleri tarzda tazik edemeyecekler, Osmanlı azim ve sebatının böyle kolay kolay kırılmayacağını bu sefer de göreceklerdir. Arz eylediğimiz gibi biz onları zaten hesap etmiş, harp esnasında, hususiyile kendilerini dünyanın en hakimi addeden düşmanlarla girişilen muharebede bu gibi hallerin vukua geleceğini daha ilan-ı cihandan evvel düşünmüştük. O halde bu blöflerin bizim nazarı-*

49 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi ..., s. 149.

50 Ahenk, 21 Şubat 1330.

51 Çelik, a.g.t., s. 75.

mızda asla ehemmiyeti olmaması, bunlara karşı yalnız itidal ve basiret dairesinde vazifelerimizi ifa etmemiz lazımdır. Düşmanlarımız da iyice anlasınlar, ki Osmanlılar öyle tazyik ile tehdit ile boyun eğmeyecekler, hiçbir zilleti kabul etmeyecekler, dedelerinden mevrus-u şan-ı şerefi her suretle muhafaza edecekler, bu uğurda şehit olmaktan, yaralanmaktan da kaçmayacaklardır.. Bizim hiçbir ferdimiz bunun hilafında harekete değil, düşünmeğe bile tenezzül etmez, ve etmeyecektir. Allahımızın inayeti, peygamberimizin ruhaniyeti de bizimle beraber olacaktır. Şu kadar ki bunlar bi-t-tab'az, çok buhranlı geçecek, birtakım dedikodularla beraber, belki, biraz telaş gösterenler de bulunacak. Rica ederiz, halkımızda bu kadarı da görülmemeli, hükümetin ifa ettiği vazifesini, velev ehemmiyetsiz suretde işgal edecek en ufak bir heyecan bile gösterilmemeli, hele dahilen hiçbir intizamsızlığa mahal bırakmamalıdır. Bugün hepimize düşen vazife bundan ibaretir. Vatanın müdafası yolunda hep böyle hareket etmemiz, her veçhile hükümetimizin emrine muzaheret göstermemiz zaruridir."

6 Mart'ta da İtilaf Donanması Albion, Prince George, Vengeance, Majestic, Suffren adlı gemilerden oluşan donanmasıyla Boğazdaki tabyaları tahrib etmeye çalışmış 7 Mart'taki saldırısıyla da bunu başararak Rumeli Mecidiye Tabyası ve Hamidiye I Tabyası'nı susturmuştu.⁵¹ Türkler bu saldırıda 4 şehit ve 12 yaralı vermişti.⁵² İtilaf Devletleri'nin bu başarısızlığı siyasi gelişmeleri etkilemiş Yunan Kralı İtilaflara yardımdan vazgeçmiş ve Venizelos'u istifaya zorlamıştı.⁵³

İtilaf Donanması 9 Mart 1915'de Boğaz'a saldırmış fakat birşey elde edememişti.⁵⁴ Boğazı bu şekilde geçemeyeceğini anlamış başka yaptırımlar uygulamaya başlamıştı. Bunlardan biri de Boğaz'a saldırı yapıldığı aynı gün 9 Mart 1915'te İzmir Valisi Rahmi Bey'den İzmir'i teslim etmesini istemeleriydi.⁵⁵ Bu girişim, İzmir Basını'nda Köylü Gazetesi örneğinde olduğu gibi Türkiye'nin müttefikleriyle arasını bozmak isteyen İslam düşmanı İngiltere tarafından yapılmış bayağı bir hareket olarak değerlendirilmişti.⁵⁶ 15 Mart 1331 tarihli Köylü Gazetesi'nin "Anadolu" Gazetesi'nden alıntı yaptığı ve "Muka-

52 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s.150.

53 A.g.t., s. 77.

54 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s. 150.

55 "Gece susup gündüz devam eden bu bombardıman bir aydan fazla sürmüştü. Fakat birgün çok alıştığımız bu hali birdenbire terketmek zorunda kalmıştık. Çünkü düşman donanması bire terketmek zorunda kalmıştı. Çünkü düşman donanması şehrin teslim olmasını istiyordu. İzmir'in o günkü kıymetli valisi -İttihat ve Terakkinin ileri gelenlerinden- meşhur Rahmi Bey idi. Hemen cevap olarak şöyle bir haber göndermişli : "Şehri yakarım, fakat teslim edemem... Bir yandan haber düşmana ulaştırılırken diğer yandan da halkı şehri terketmeğe davet ediyordu.", Naci Gündem, *Günler Boyunca Hatıralar*, İzmir ; İhsan Gümüşayak Matbaası, 1955, s. 51, Bayur, a.g.e., ss. 94-95.

56 Köylü, 15 Mart 1331.

leme Hakkında" başlıklı haberde İtilaf Donanması'nın yaptığı bu girişim şöyle değerlendirilmiştir: " 24 Şubat 330 tarihinde İngiliz Amiralyle Vali Beyefendi arasında bil-vasıta vuku bulan mukaleme hakkında yarı resmi Osmanlı Ajansı şu malumatı veriyor : (İzmir'e taarruz eden düşman filoları kumandanı Amiral Payres 24 Şuba'ta İzmir valisi Rahmi Bey'e bir teklifname göndermiş ve teklifnamesinde İzmir istihkam ve bataryaları susdurulduğu (!) cihette bu istihdam ve bataryaların kendine teslimini ve körfez med-halinin torpillerden temizlenmesini istemiştir. Bu taleplerden sonra Amiral İtilaf-ı Müselles devletlerinin beyhude yere kan dökmek istemediklerinden hareket-ı askeriye icraasına meydan verilmeksizin Vali Rahmi Beyin mutaleb vakayı hemen kabul edeceğini ümid eylediğini ve Türkiye yalancı dostlarının fikrini kabul ettiği cihetle asırlardan beri devam eden İngiliz dostluğunu kaçırdığını ve bu halin Devlet-i Osmaniye'nin mu-cib felaketi olacağını beyan eylemiş ve muzafferiyet-i kat'iyenin Çanakkaleye iskal (!) eden ve dünyanın her tarafından kendilerini İslamın hakiki dostları olduğunu isbat eden İngiltere ve müttefiklerine tevcih eylediği tesvilatını serd eylemiş ve eğer bu tekalif ka-bul olunursa müsaid olacak başka müzakerata girişebileceğini ve muharebeden muta-zarrır olan efrad-ı ahalinin ihtiyaçlarının da tehvin olunacağını Vali Rahmi Beyefendiye beyan eylemiş ve yirmi dört saat zarfında cevaba intizar eyleceğini ilave kılmıştır. Vali Rahmi Beyefendi bu teklifatın kaffesini kat'i bir surette reddetmesi üzerine Amiralin kağıdını getiren zat muharebeden evvel heyet-i teftiş-iye-i Osmaniye'de memuren bir İngiliz idi. --İzmir Limanının hiçbir devlet tarafından üss-ü bahri yapılmasının vaad olun-masını Vali Rahmi Bey'e teklif eylemiş ve bu teklif de Vali Bey tarafından red edilmiştir. Bu teklif düşmanların zola beceremediği şeyleri ele geçirmek için ne parklak sözler sarfına lüzum görüp ne bayağı vasıtalara müracaat eylediğini pek ala göstermektedir. / Türkiye sahde dostlarının teşvikiyle nasıl İtilaf -ı müsellesin kendi hayatına kasd ettiğini görmesi üze-rine cesur ve mert müttefikleri olan Alman ve Avusturya ile el ele vermiş düşman islam ve in saniyet ile muharebeye girişmiştir. Elbetteki neticeyi katiyede de da-vay-ı hakkını kazanacaktır. İtilaf-ı müsellesin İslam dostu olduğuna gelince Mısır, Cezay-ir, Fas ve İran gibi memalik-i İslamiyeyi gözönüne almak bir bada bütün efkar-ı te-nevvüre kafidir.)".

İtilaf Donanması, Mart ayı içerisindeki faaliyetlerini 18 Mart'taki saldırılarıyla bitirmeden önce Boğazi, mayın tarama gemileriyle mayından temizlemeye çalışıyordu. 10-11-12 Mart 1915 günleri bu yolda Boğaz'da çalışmalar yaptı. ⁵⁷ 18 Mart'taki saldırı ke-sin zafer elde etmek için yapılacaktı. Ancak Türk topçusunun ateşi yüzünden mayın tara-

57 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., ss. 160-163.

ma gemileri rahat çalışmıyorlardı. Kaynaklar, bu durumun gemi mürettebatlarının moralini bozduğunu bildirir.⁵⁸ Hatta, "11-12 Mart gecesi bu gemilerin hiç bir kayba uğramadan üzerlerine ilk top atılınca kaçıştıklarını anan amiral Keyes "bu gece üzerine bir perde örtelim" der.⁵⁹ 13 Mart 1915'te de donanma rutin saldırısını tekrarlamış, fakat 27 ölü ve 43 yaralı ile çekilmiştir. Bu arada Osmanlı Ordusu, gözlemlerine göre Gelibolu Yarımadası'ndaki azınlıkların İtilaf Devletleri'ne ajanlık yaptığından şüphelenerek bunların Anadolu'ya gönderilmesini Gelibolu Mutasarrıflığı'ndan istemiştir.⁶⁰ 18 Mart öncesi 17 Mart 1915 gününe kadar Boğaz'a saldırı düzenlemiştir.⁶¹

18 Mart'ta girişilecek olan saldırının hazırlığına Mart ayının ilk günlerinde başlanır. İngiltere Deniz Bakanı Churchill, 4 Mart 1915'te Savaş Bakanı Lord Kitchen-er'e Marmara'ya mutlaka girilmesi gerektiğini ifade etmişti. Boğazın, denizden yöneltilen saldırılarla geçilemeyeceğini gören Kitchener, "General Sir W.R. Birdwood'u Çanakkale'ye gönderip bölge hakkındaki önerilerini istedi. Birdwood'un bölgeyle ilgili raporu Kitchener, tarafından incelenmiş ve bölgede deniz ve kara kuvvetlerinin ortak bir harekate girişmesini kabul etmişti ve daha önce belirtildiği gibi ortak harekate geçilmek için "115.000 mevcutlu Akdeniz Seferi Kuvveti" adını alan bir kuvvet oluşturulmuştu".⁶² Londra ile yapılan sürekli yazışmalardan birinde Churchill 11 Mart 1915'te Amiral Carden'a gönderdiği telgrafta şöyle diyordu ; "Ne kadar ağır zayıat pahasına da olsa Boğazı zorlamağa matuf iyi düşünülmüş bir harekete müzahiriz". Amiral'in 13 Mart'ta verdiği cevapta "*Muzafferiyet istihsali için şiddetle himaye edilen bir harekete icap ettiren zamanın hulul ettiğini zannediyorum...*" diyordu.⁶³

Hazırlıklarını tamamlayan İtilaf Donanması, Amiral Carden'in yerine görevi devralan Amiral De Robeck'in komutasında 18 Mart 1915'te 18 zırhlı ve kruvazörleriyle saldırıya geçtiler.⁶⁴ Başarılı olmadıkları bu saldırıda da İtilaf Donanması'nın Bouvet, Irresistible, Ocean adlı zırhlıları, Boğaz'a bir gece önce Nusret mayın gemisinin döşediği mayınlara çarparak battılar.⁶⁵ Infeksible, Gaulois, Suffren, ve Agamemnon adlı gemiler de savaş dışı kalmıştı.⁶⁶ Dardanos tabyası da İtilaf Donanması'na hasar verdimişti. Sal-

58 Çelik, a.g.t., s. 77.

59 Bayur, a.g.e., s. 64.

60 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s. 164.

61 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s.166-168.

62 Çelik, a.g.t., ss. 78-79.

63 A.g.t., s. 79.

64 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s.179.

65 Celal Erikan, Çanakkale Türk Zaferi, Ankara ; Türkiye İş Bankası Yayınları, 1964, s. 19.

66 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s. 211.

dırıda her iki tarafın kayıpları farklı olarak verilmiş. Bir kaynak İtilaf Kuvvetleri'nin 800 kişi kayıp, Türkler'in de 40 şehit verdiğini ve Türk Ordusu'ndan 18'i Alman olmak üzere 74 kişinin yaralandığını belirtmiştir.⁶⁷ Bir başka kaynakta İtilaf kaybının ki büyük çoğunluğu 603 kişi ile batan Bouvet zırhlısına ait olmak üzere⁶⁸ 800 kişi, Türk kaybının da 79 yaralı ve şehit Türk ile toplam 18 ölü ve yaralı Alman olduğunu belirtmiştir.⁶⁹

Böylece, Çanakkale Harekatı'na bir haçlı zihniyetiyle katılan İtilaf askerleri yenilgiye uğramıştı. Savaşa girmeden önce arkadaşına ilk mektubunda "*Bu eşi benzeri olmayan bir sefer, savaşın en olağanüstü seferi. Beni Ayasofya'da 1453'ten beri ilk defa yapılacak kutsal törene katılırken düşünebiliyor musun ?*" şeklinde yazan ve diğer mektuplarında da "*... Demek Galata Kulesi 15 inçlik topraklarımız altında parçalanacak, deniz kanlı dalgalarla sahili dövecek, insan artıklarından geçilmez olacak. Ayasofya'nın mozaiklerini, Türk halılarını, lokumlarını ganimet alacağız. Tarihin bir dönüm noktası olacak bu Yüce Tanrım! Hayatımda hiç bu kadar tam mutlu olduğumu hatırlamıyorum... Bu belkide bir Haçlıdan aldığın ilk mektup...*" cümlelerini sarfeden asker acaba yenilgi sonrası hayallerini gerçekleştirebilmiş miydi?⁷⁰ Lord Kitchener bile, General Sir Ian Hamilton'u 13 Mart 1915'de Çanakkale'ye yollarken ona "*Donanma Çanakkale Boğazı'nı aşar, İstanbul teslim olur ve siz böyle bir başarıya ulaşırsanız, bu bir muharebenin kazanılması değil, bir savaşın kazanılması olacaktır*" derken, Başbakan Asquith de, "*İstanbul'un alınması Osmanlı Devleti'nin ölüm fermmanı olacaktır, yalnız Avrupa'da değil, Asya'da da*" diye düşünüyordu.⁷¹ Tabii bütün bunlar çeşitli nazariyelerden ibaret olan şeylerdi.

Sonuçları itibariyle 18 Mart 1915 saldırısı Türkler için bir başarı ve kendine güven kazandırırken İtilaf Devletleri için yenilgi getirmiş ve birkez daha Çanakkale harekatını gözden geçirmelerini sağlamıştır. İtilaf komutanlarınca hatırlanmak istenmeyen bu saldırı donanmanın Kurmay Başkanı Roger Keyes tarafından şöyle anlatılmıştı "*... Yenilmiş bir düşman karşısında olduğumuza, sarsılmaz bir inancım vardı. Öğleden sonra saat 2'de yenildiğini sanıyordum. Saat 4'de ise yenildiğimi biliyordum. Geceyarısı daha da büyük bir güvenle tamamen yenilgiye uğratıldığıma emin olmuştum. Bize kalan sadece doğru dürüst bir tarama ekibi kurup sürüklenen mayınları toplayacak araçlar sağlamak ve çabalarımızın ürünlerini devşirmektir...*"⁷². Bu doğrultuda İtilaf donanması 18 Mart son-

67 Bayur, a.g.e., s. 71. Güneş de 58 olarak vermiş, s. 58.

68 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s. 198.

69 Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi..., s.211.

70 Tansel, a.g.m., s. 70.

71 Tansel, a.g.m., s. 69.

72 Çelik, a.g.t., ss. 80-81.

rası Boğazdaki mayınları temizlemeye koyulmuştu. Giriştiği saldırıların başarısız olması artık kara birlikleri olmaksızın Boğaz'a düzenlenen saldırıların boşyere olacağını gösterdi. İzmir Basını'nda resmi tebliğlerin dışında bu saldırı ile ilgili fazla bir haber yoktu. Basındaki genel değerlendirmeler, bu saldırıların siyasi maksatlı, Yunanistan dahil olmak üzere diğer Balkan devletlerini korkutup İtilaf devletleri yanında savaşmaya zorlamak, Mısır ve Sudan'da uğradıkları hasarı telafi etmek üzere girişilmiş çabalar olduğu yolundaydı.⁷³ Bu arada Venizelos'un İtilaf devletleri lehine ve Yunanistan'ın İzmir ve Çanakkale bombardımanına katılması yönünden propagandalar yapması basın tarafından eleştirilen konular arasındaydı.⁷⁴

18 Mart'ta İtilaf donanmasınınca düzenlenen saldırı ardından değişik bir tartışmayı getiriyordu. Girişilen saldırıların şiddetli olması İzmir Basını'nda tarafsız Balkan devletlerinin bu harekate iştirak edip etmeyecekleri tartışmasını açmıştı. Yorumlarda tarafsızların, kara harekatı, için kullanılmak istenecekleri vurgulanıyordu. 6 Mart 1331 tarihli Ahenk gazetesinde *"Bunlar, Boğazları ve İstanbul'u zapt için karaya asker ihraç eylemek lazım geldiğini bilirler, fakat zavallılar nereden asker alsınlar? Garb dar'ül harbinden mi ? buna bir türlü cesaret edemiyecelerdir"* bu yüzden tarafsız Balkan devletlerine yönelmişlerdir, ama bunda başarısız olacaklardır yorumu yapıyordu.

Sonuç olarak 18 Mart 1915'deki Türk başarısı, Osmanlı İmparatorluğu'nun kısa süreli de olsa kendini Avrupa önünde daha ölmediğini kanıtlamasını ve ordusunun eksiklerini tespit ederek yeni düzenlemelere gitmesini sağlamıştır. 18 Mart 1915 saldırısı sonrası Boğazı denizden geçemeyeceklerini anlayan İtilaf Devletleri, Boğazı, her iki yakasından karaya asker çıkararak geçme planları hazırlamaya başladı. Bu doğrultuda 25 Nisan 1915'te Saroz Körfezi'ne ve Boğaz ağzındaki Anadolu köşesine, 26 Nisan'da da Gelibolu Yarımadası'nın Seddülbahir tarafına çıkartma yaptılar. Dört bir yandan Gelibolu Yarımadası'nı kuşatma işlemi, Ege tarafından Kabatepe ve Anburnu çıkartmalarıyla devam edecekti.

73 A.g.t., s. 82.

74 A.g.t., s. 82.